

Gosztonyi Péter

"A koncert nemsokára kezdetét veszi"

A Második Magyar Hadsereg pusztulásának előtörténete

Negyvenkét évvel ezelőtt, 1943. január 12-én indult meg Voronyezs és Pavlovszk között a Don folyó szakaszán az a nagyerejű, jól szervezett és kitűnően vezetett szovjet támadás, amely a magyar arcvonalat több helyen áttörve, végsősoron a Második Magyar Hadsereg pusztulását okozta.

Azóta elhallgatás, majd a politikai indítékú torzítás, illetve legendák sora vagy épp otromba hamisítások kísérik e szerencsétlen sorsú hadsereg történetét. Mind Magyarországon, mind pedig Nyugaton hiányzik még az akkori történéseket minden oldalról és főleg szenvedélyek nélkül megvilágító alapvető (vezérkari) munka, jóllehet ezekre az elmúlt években megvoltak a lehetőségek.

Részlettanulmányok léteznek, egyetemi disszertációk is, és eléggé gazdag a memoárirodalom is. Ezek azonban nem adnak feleleletet a számos és részleteiben is bonyolult problémákra: nevezetesen arra, hogy miként folyt le a Donnál az a nagy, húsz napig tartó csata,

amelyet egyesek (helytelenül) Moháccsal hasonlítanak össze, mások viszont (helyesen) Magyar apokalipszisként emlegetnek.

A jelen írás – már terjedelme miatt is – csak vázlatot kíván nyújtani a Második Magyar Hadsereg doni tragédiájának előtörténetéhez. Az elmúlt esztendőkből napvilágra kerültek olyan okmányok és dokumentumok, amelyek részben ellentmondanak az eddig ismert megállapításoknak, és a tényeket magukat, új megvilágításba helyezik.

A Második Magyar Hadsereg előtörténete tulajdonképpen 1941. június 27-ével kezdődött. Ezen a napon adta fel a királyi Magyarország addigi ügynevezett „háborút nem viselő” státusát és a máig is kideríthetetlen eredetű kassai bombázás hatása alatt a hitleri Német Birodalom oldalán fegyvertársaként részesévé lett annak az úgymond Keleti Hadjáratának. Finn, szlovák, román és olasz csapatok mellett a magyar királyi honvédség egy gyorshadtesttel, a későbbiekben pedig megszálló feladatokat ellátó front mögötti területeken alkalmazott rendfenntartó hadosztályokkal vette ki a

hadjáratból részét. Az új politikai konstelláció – a szovjet–brit szövetség léte – *Horthy Miklós* kormányzóra és konzervatív beállítottságú környezetére hamarosan kijózanítóan hatott.

1941 őszen eredményes lépések történtek a honvédsapatok egy részének Oroszországból való visszahozatalára. Így vonták ki az arcvonalból a gyorshadtestet, amely 1941 decemberében érkezett vissza Magyarországra. A keleti fronton, Galíciában illetve Ukrajnában most már csak a megszálló hadosztályok maradtak.

Jóllehet – szovjet nyomásra – december 7-re beállt a hadiállapot Nagy-Britannia és Magyarország között, sőt *Bárdossy* miniszterelnök december 12-én kormánya nevében, Németországgal szolidárisan, sietve üzent hadat az Amerikai Egyesült Államoknak, az év vége már nem talált magyar katonát a fronton. *Bárdossy* napjai is megvoltak már számlálva. A kormányzó szabadulni készült az országot háborúba vivő miniszterelnöktől.

Ekkor, 1942. január 6-án érkezett meg Budapestre *Joachim von Ribbentrop* német külügyminiszter. Hivatalos ügyben jött *Adolf Hitler* üzenetével. 1941-ben, a gyors győzelem reményében a németek nem sok súlyt helyeztek európai szövetségeseik illetve fegyvertársaik hadseregeire. Az 1941 decemberben Moszkva alatt elszenvedett vereség és a Wehrmacht nem elhanyagolható veszteségei azonban más belátásra bírták Hitlert. Az 1942-es nyári nagy-támadáshoz most már kötelező módon igényelte „barátai” haderejét. A német diplomácia ismerte kelet-európai partnereinek politikai gyengeségét: az „összd meg és uralkodj” elv jegyében cselezte ki őket egymással. – Magyar és

román viszonylatban „Erdély” volt a varázsszó. „Aki jobban segít nekünk, azé lesz a háborút követően az egész Erdély.” – Érvettek Hitler küldöttei, ha nem is ilyen nyílt szavakkal, Bukarestben és Budapesten egyaránt. Ribbentrop hamar megszerezte *Bárdossy* miniszterelnök és *Horthy* kormányzó elvi döntését újabb magyar csapatoknak a Keleti Frontra való küldéséhez. Az őt követő Keitel marsallnak most már csak a csapatok létszámát illetően kellett a honvédség vezetőivel tárgyalni. A vezérkari főnöktől, *Szombathelyi Ferenc* vezéreztől tudjuk: a németek a magyar hadsereg helyzetéről kitűnően voltak tájékozottak. Keitel nem volt szerény: 28 hadosztályra jelentette be igényét. Ez 500.000 katonára mozgósítást jelentett volna, amelyet csak egy általános mozgósítással lehetett volna elérni. A magyar tárgyaló fél hallani sem akart egy ilyen megoldásról. Hosszú alkudozásokba kezdtek. A cél világos volt: minél kevesebb katonával kielégíteni a németek kívánságát, illetve azok további jóindulatát minél kevesebb hadosztállyal megnyerni. A Keitel-látogatás utolsó napján született meg végül az egyezség: a magyar tárgyaló fél beleegyezését adta kilenc gyalogos és egy páncélos hadosztály, illetve további öt megszálló hadosztály kiküldéséhez. Huszonnyolc helyett tehát csupán tizenöt hadosztály. Az előbbiekből szervezik a 2. Magyar Hadsereget, amely – s ehhez a németek ragaszkodtak – hadművelési területen és hadművelési szempontból német parancsnokság alá kerül. Felhasználásáról is a németek döntenek. Ebben sem *Szombathelyinek*, sem pedig a 2. hadsereg parancsnokának nincs beleszólási joga. Jóllehet Budapesten Keitel könnyelmű ígéretet

tett, hogy az Oroszországban felhasználásra kerülő magyar csapatokat "kint a fronton" korszerű fegyverekkel látják el, illetve ezeket kiegészítik olyan minőségi fokra, amelyekkel a hasonló összetételű német hadosztályok rendelkeznek; erre vonatkozóan azonban semmiféle írásos megegyezés nem történt. Ugyanúgy ahogy a 2. hadsereggel kapcsolatos német-magyar megállapodás esetében sem beszélhetünk egy szabályos államközi szerződésről. Helyesen jegyezte meg később – évtizedek múltán –, *Dálnoki Veress Lajos* vezér-ezredes hadtörténelmi művében, hogy az egész „ügylet” egy „ad hoc megállapodás” volt. Kölcsönös biztosítékok nélkül – az ígéretre, a bizalomra és a becsületre alapozva!?

Ezenkívül: Magyarország a Német Birodalommal nem kötött katonai szövetséget. *Akik tehát, a későbbiekben is a németekkel szembeni szövetségi hűségről beszélnek, egyszerűen nem ismerik a valóságot.*

A 2. Magyar Hadsereg megszervezése már 1942 februárjában megkezdődött. A honvédség vezetői, kormányzói jóváhagyással, úgy döntöttek, hogy a hadsereg keretében mozgósításra kerülő három hadtest alakulatainak állományát nem a hadtestek területéről -mint ez különben történne -, hanem az egész ország területéről egyenletesen állítják össze. Ennek politikai oka volt. Csak éppen nem abban a vonatkozásban, ahogy későbbiekben a népi demokratikus szakirodalom a közvéleménnyel el akarta volt hitetni. Tehát nem arról volt szó, hogy a „magyarsághoz idegen nemzetségi” meg a „megbízhatatlan ninestelen” elemek pusztuljanak az orosz sztyeppéken, hanem arról, hogy a külpolitikai okokból ki-

kényszerített külhoni hadviselés terhét az egész ország lakosságára arányosan csoszák. Ezenfelül ügyelniük kellett arra is, hogy a 2. hadsereg elvonulása után maradjon az országban elég gyakorolt katona és fegyver – különös tekintettel a délkeleti határokra. Tudniillik a magyar-román viszony megint igen feszült volt. Az erdélyi határokon szinte naponta történtek határcsúszások. S amiről ezideig nem igen beszéltek a hazai történészek: *1942 nyarán egy magyar-román háború szinte elkerülhetetlennek látszott.*

A 2. Magyar Hadsereg összlétszáma 209.000 fő volt. Három hadtestből és egy páncélos hadosztályból állott. Ezt kiegészítette egy ezred erejű repülőcsoport. A hadseregen belül körülbelül 18.000 főnyi munkaszolgálatos szolgált. Túlnyomó többségük zsidókból állott. Csak három volt közülük büntető jellegű politikai munkásszázad.

A 2. Magyar Hadsereg parancsnoka az 59 éves még a Monarchia idejében katonai akadémiát végzett *Jány Gusztáv* vezérezredes lett. Jány a maga részéről kezdetől fogva borúlátóan ítélte meg küldetését. Szűk baráti körben, elutazása előtt, számbavéve hadserege harci eszközeit és feladatát, komoran mondotta: *Meglátjátok, aktatáskámban hozom csak haza a hadsereget!* (Vagyis: csak az elesettek névsorával tér vissza.)

Jánynak minden oka meg volt a borúlátásra. A 2. Magyar Hadsereg összeállításában, fegyverzetében, felszerelésében távol állt attól, hogy valamelyes korszerűbb harcierőt képezzen. Ennek okai a korabeli közelmúltba nyúlnak vissza. Ne feledjük, hogy magyar hadsereg-szervezés tulajdon-

képpen csak az úgynevezett „győri program” után, 1938-ban vette kezdetét. Ezidőpontig – Trianon és a Kis Entente miatt – a magyar királyi honvédség törpe létszámú, páncélosoktól, harcirepülőktől, nehéztüzérségtől megfosztott úgynevezett zsoldos hadseregből állott. Tengernyi volt a probléma a most kivonuló 2. Magyar Hadseregnél, kezdve a fegyverektől egészen a személyi állomány megfelelő motivációjáig, hisz a legtöbb baka „úgy ment ki a frontra, hogy ő a szükséges áldozat”, aki életével kénytelen megváltani a többi otthon maradt békés jövőjét. Nem volt jobb a helyzet a harci szellem tekintetében a tisztikarnál sem. A 2. Magyar Hadsereg parancsnoki karának egy jelentős része főhadnagyig bezárólag tartalékos tisztből állott. Őket, érthetően, a katonai szolgálat iránti érdeklődés vagy ragaszkodás nem nagyon uralta. Idejük egy részét – ahogy a későbbiekben Szombathelyi vezérezredes egy leiratban megállapította – jórészt „felelőtlen politizálgatással, az ország kül- és belpolitikájának bírálatával, filmesek, novellák írásával és a hadtáp területen nagyarányú üzletieskedéssel” töltötték. Közben leszerelésükre vártak és ha mód akadt rá, ezt meg is sürgették. Egyébként is az a hír járta be az egész hadsereget, hogy a kivonuló katonák „legfeljebb” csak hat hónapig maradnak. Utána leváltják őket.

Az első katona-szerelvények 1942. április 11-én indultak el Magyarországról. A tüzkereztségen a szombathelyi III. hadtest csapatai Kursk városa térségében június 28-án estek át. Ezen a napon vette kezdetét a nagy német nyári offenzíva, amelynek keretében (többek között) a 2. Magyar Hadse-

regnek a Donig kellett előnyomulnia. Jóllehet a szovjet csapatok csak egyes nagyobb körzetekben fejtettek ki komolyabb ellenállást, már maga az „orosz tér” legyűrése is a harcban gyakorlatlan honvédek és tisztek számára nagyon sok problémát okozott. A nappali rekkenő hőség, a hideg éjszakák, a hatalmas sík terület, amelyen szinte elveszett az ember, és nem utolsósorban az ellenséges környezet – a harci szellem növelésének nem igen használt. A jórészt hosszú gyalogmenetben végrehajtott előnyomulás a III. hadtest csapatai számára július 6-án fejeződött be. Az első egységek ekkor már elérték a Don folyót. A következő hetekben felsorakozott melléjük a pécsi IV. és a miskolci VII. hadtest is, leváltva az ott található gyorsan mozgó német csapatokat.

A 2. Magyar Hadsereg részére egy új hadműveleti időszak vette kezdetét: a közel fél évig tartó védelem a Don nyugati partján. A németek által kijelölt védelmi sáv – Voronyezstől Pavlovszkig – semmiképp sem állt arányban a magyar hadsereg harci erejével. Először azért nem, mert egy maximum 150 kilométernyi „vonal” helyett a végső kiterjedésében 230 kilométer volt. Másodszor pedig: mert még a 150 kilométer védelmi sáv esetében is Jány vezérezredes könnyű hadosztályai (azaz a szokásos három gyalogzereades hadosztály helyett két gyalogezredes hadosztály) erejükhöz mérten csupán csak folyammegfigyelői feladatokra lettek volna alkalmasak. A felettes német parancsnokság azonban erre nem volt tekintettel. Saját csapataikra lent délen Sztálingrádnál és a Kaukázusban szükség lévén, a magyarokat azzal „vigasztalták”: nem kell aggódniuk! Az orosz

a végét járja. Elképzelhetetlen, hogy a Vörös Hadsereg jelenlegi helyzetében valahol is támadásra gondolna.

1942. július 27-e és szeptember 16-a között a 2. Magyar Hadsereg az úgynevezett doni hídfő-csatákban „edzette” magát. Ezek a hídfők – Uriv, Korotojak és Szucsje körzetében – a szovjetek számára fontos harci bástyák voltak: megindulási körletek az elkövetkezendő ellentámadáshoz. A harcok a hadseregnek kevés eredményt hoztak. Korotojakot idővel ugyan sikerült elfoglalni, de a másik két hídfővel még német segítséggel sem boldogultak. Csak a veszteségek nőttek. Így csupán a szeptemberi urivi támadásnál az abban résztvevő német és magyar csapatok 1.454 halottat és 6.357 sebesültet vesztek.

Szeptember második felében Jány vezérezredes a további támadásokat megszüntette. Hadserege telre „tartós védelemre” rendezkedett be. A szovjetek sem mozgóldtak. Az arcvonalon a következő hónapokban relatív nyugodtság honolt. A földbunkereket építő és a primitív lövészárkokban örökdő katonák leváltásuk napjait számolgatták, miközben Jány és vezérkara, a hadsereg súlyos helyzetének tudatában, a németekkel vívták meg, szinte hetente „csatájukat”.

A nemrég napvilágra került Wehrmacht-okmányok (és egyéb visszaemlékezések) tanúsítják, mi mindenért kellett harcolniuk. Hiányzott az állások kiépítéséhez a nyersanyag. Ha lett aztán ilyesmi, problémát okozott az arcvonalba való szállításuk, mert a magyar hadsereg komolyabb szállító térrel nem rendelkezett. Kevés volt a lőszer, hiány mutatkozott a fegyverek terén is. Páncélhárító lövegekre nagyobb számban

lett volna szükség. Jány ezt többször is sürgette, ígéretet is kapott, ám mivel a németeknek sem volt ebből elegendő, csak elenyésző mennyiség jutott a magyaroknak. Bajok mutatkoztak az élelmezés terén is. A 2. Magyar Hadsereg ellátást a németek vállalták magukra. Ami azonban a német katona számára tápértékben megfelelő volt, az a honvéd számára mennyiségben de ízben is kevésnek bizonyult. Witzleben vezérőrnagy, a 2. Magyar Hadsereghez beosztott német összekötő törzs parancsnoka a freiburgi Militararchivban elfekvőkiadatlan visszaemlékezéseiben bőven kitér e témára is: *„Jány vezérezredes többször is tudomásomra hozta, hogy a honvéd a németek által nyújtott zsírszegény táplálkozással és az olyan nyomorúságos minőségű kenyérral, mint amelyet a helyi Wehrmacht-sütődék szállítanak, már a küszöbön álló télre való tekintettel is, képtelen lesz helyét megállni.”*

1942 október közepétől még inkább megromlott a viszony a magyar törzstisztek és az erősen felduzzadt létszámú német összekötő törzs tisztjei között.

A magyarok gyanakvással szemlélték a németek tevékenységét állásaikban és a magasabb parancsnokságoknál. „Felvigyázókat”, amolyan politrukokat láttak bennük. S nem is ok nélkül. Ma már ismeretes annak az 1942. szeptember 29-én a német hadsereg csoportparancsnokságon tartott „szigorúan bizalmas” értekezletnek tárgya, amely a 2. Magyar Hadsereggel foglalkozott. Ezen az értekezleten Hermann von Sodenstern gyalogsági tábornok, a Heeresgruppe B vezérkari főnöke a következőket mondta Witzleben tábornoknak és társainak: *„A magyar hadsereg teljességében nézve nem megbízható. Idegenkedése,*

hogy a Donnál német ügyért harcoljon, már azért is fokozódik, mivel megfelelő felszerelés és fegyverzet hiányában képtelen az oroszral szemben komolyabb ellenállást kifejteni. A magyarok doni arcvonala igen gyéren van megszállva. Ha beáll a tél, és befagy a Don, az orosz ott jön át, ahol akar. A mi tartalékaink elégtelenek. Ezenfelül: a magyar vezetés sem áll tudása magaslatán. Nagyon kérdéses, hogy egy orosz támadás esetén megállhatja-e helyét. Ezért az a tervünk, hogy a német összekötőtörzseket a legrövidebb időn belül vezetőtörzsekké építjük ki. Válságos helyzetben, egy orosz támadásnál, így módunk lesz a frontszakasz védelmét, a magyar vezetést kikapcsolva, saját kézbe venni.” Sodenstern azt is mondotta, hogy ez ötlet nem tőle, hanem az egész Keleti Front hadműveleteiért felelős Oberkommando des Heeres (a szárazföldi csapatok főparancsnoksága) vezetőitől származik. Ha ez elképzelésből – különböző okok miatt – nem is lett a végén semmi, még is azt mutatja, hogy a felsőbb német vezetés teljesen tisztában volt a 2. Magyar Hadsereg harci értékével, illetve kitartási készségéről.

És a 2. Magyar Hadsereg magyar vezetői?

Nagybaczoni Nagy Vilmos vezérezredes, honvédelmi miniszter 1942 őszén tett látogatást a 2. Magyar Hadseregénél. „Tapasztalataim nem voltak megnyugtatóak” írta későbbi, háború utáni visszaemlékezésében. „Hiány mutatkozott igen sok nélkülözhetetlen felszerelési tárgyban. Ezek pótlása csak úgy volt elképzelhető, hogy a németek végül is beváltják ígéreteiket. A legnagyobb aggodalomra azonban az adott okot, hogy a hadseregnek fegyveres

létszámához képest túl nagy kiterjedésű frontot kellett tartania. A helyzetet csak az enyhítette némileg, hogy a németek ekkor álltak a támadás tetőpontján, és még a leghiggadtabb bíráló szerint is Sztalingrád elfoglalása rövid idő kérdése volt csupán.”

A Vezérkar Főnöke, Szombathelyi Ferenc vezérezredes négy hetet töltött a 2. Magyar Hadseregénél. Mészöly Elemér vezérőrnagy is részt vett szemleútján. Később megírta: a vezérezredes részletesen tájékozódott a hadosztályok helyzetéről és útja befejeztével a német főhadiszálláson egy hosszú listán részletezte a magyar hadsereggel kapcsolatos sürgős kívánságokat. Német részről – így Mészöly – határozott ígéret történt a kért hadianyag és felszerelési cikk nagyrészének a tél beállta előtt való kiszállítására - ami aztán nem történt meg. Hennyey Gusztáv altábornagy, a honvédség gyalogsági felügyelőjeként szemlélte meg a doni arcvonala. Egy hosszabb magánlevélben 1970-ben felsorolta mindazon hiányosságokat, amiket tapasztalt. „1942 karácsony előtt tértem vissza Budapestre. Fűt-fát megmozgattam a hadsereg érdekében, nemcsak katonai, de politikai vonatkozásban is. Annál is inkább, mert tudtuk, láttuk, hogy szovjet támadás szinte a levegőben lóg. És ez esetben a doni front áttörése kétségtelen. A németek felé való intervenció a legmagasabb helyről azonnal megtörtént. Eredménye azonban nem lett...”

Amiről Hennyey mint „legmagasabb hely” emlékezett meg, az nem volt más, mint a kormányzó, Horthy Miklós. Nemrégiben birtokunkba került az eddig elvesztettnek hitt kormányzói távirat Adolf Hit-

lerhez – elküldve 1942. december 26-án, tizenhét nappal a 2. Magyar Hadsereget ért nagy támadás előtt. Érdeemes ezt teljes egészében idéznünk: „1942. december 24-i táviratát megkaptam. Kívánságának megfelelően és a közös érdekeket szem előtt tartva, csapataimnak megparancsoltam, hogy ellenséges támadás esetén a végsőkiig tartsanak ki. A hosszabb ideig tartó ellenállásnak egy igen fontos tényezője azonban a csapatok ellátásának hosszabb időre való biztosítása, amely a 2. magyar hadsereg parancsnokságának jelentései szerint ez ideig nem történt meg. Arra kérem, sürgősen segítsen ezen. Magam is azt tartom, hogy az ellenség támadása arcvonalunk ellen lehetséges. Ezért üdvözléném örömmel a 2. hadsereg arcvonalának német csapatokkal való megerősítését, mivel nézetem szerint az arcvonal a hadsereg számára túl széles ahhoz, hogy a honvédek eredményes ellen-állást fejthessenek ki, még akkor is, ha a hadsereg szelleme és harci kedve a legjobb. A magyar csapatok mögött csak kevés tartalék erők találhatók. Abba is beleegyezek, ha egyes magyar hadosztályokat német hadosztályokkal cserélnének fel. Csak arra kérem, hogy ilyen esetben a magyar hadosztályokat ne a 2. német hadseregtől északabbra fekvő arcvonalon használják fel. Továbbá kérem, hogy konkrét ügyekben forduljanak bizalommal vezérkarom főnökéhez, akivel a hadosztály-cserék parancsnoklási viszonyát, ellátását, az összeköttetést és a tartalékok kérdését mindkét fél számára kielégítő módon tisztázni lehet. Fogadja Kancellár Úr a téli nagy győzelemhez legjobb kívánságaimat. Meg vagyok róla győ-

zödve, hogy a soronkövetkező csaták is az Ön bölcs vezetése alatt a német fegyverek győzelmével fog végződni. Horthy”.

Jány maga is többször és igen erélyesen szorgalmazta hadserege súlyos helyzetének megjavítását. Különösen akkor kelt ki magából, amikor december folyamán a német hadvezetőség egyre-másra vont ki a magyar csapatok védőállása mögül a német hadosztályokat, hogy azokat az arcvonal déli szakaszán vesse harcba. Witzleben vezérőrnagytól tudjuk, hogy a magyar hadseregparancsnokság és a német hadseregcsoporthadparancsnokság között december második felében úgy kiéleződött a helyzet, hogy Jány a német tábornok előtt kijelentette: ha az így megy tovább, ő kész arra, hogy a hadseregét önhatalmúlag kivonja az arcvonalból, hátra arcot vezényeljen és elvonuljon haza, Magyarországra. Witzleben: „Sajnos, most sem sikerült elérnem, hogy Jány személyesen kibeszélhesse magát von Weichs vezérezredessel. Sürgető közbenjárásom csak annyiban hozott eredményt, hogy a hadseregparancsnokság még ezen az estén felhívta Jányt, megpróbálva őt lecsendesíteni. De a magyarok kívánságát ő sem tudta teljesíteni...”

Így állt a helyzet 1942 december végén a 2. Magyar Hadsereg arcvonalán. Hogy mi ment végbe Sztalingrád körzetében és mi történt pár száz kilométerre délre a magyaroktól – annak horderejét és egyáltalán magukat a tényeket, úgy tűnik, sem a magyar hadsereg parancsnokságán, sem pedig Budapesten

nem tudták. Hiszen Horthy kormányzó fentebb idézett táviratában még december végén is „nagy német győzelmekről” írt.

1942 november közepétől kezdve a katonai helyzetet a keleti front délnyugati szakaszán a Vörös Hadsereg csapatainak általános és nagyméretű ellentámadása jellemezte. November 19-e és 21-e között a szovjetek több helyen áttörték a 3. Román Hadsereg doni illetve a 4. Román Hadsereg volgai arcvonalait, és Sztalingrád térségében óriási katlanba zárták Paulus vezérezredes 6. Német Hadseregét. A szovjet támadás méretei meglepetést keltettek a német hadvezetőségben. Ezt sem megállítani, sem pedig lokalizálni nem tudták, mivel a szükséges tartalékok nem álltak rendelkezésre. A Don folyam déli részén megindult szovjet offenzíva november végétől december közepéig délről északra haladva egymás után tördelte le a tengelyhatalmak védelmi körzeteinek pilléreit, és december 17-én elérte a 2. Magyar Hadsereggel szomszédos 8. Olasz Hadsereg frontját. Amikor aztán az áttörés itt is bekövetkezett – a magyaroktól délre lévő teljes olasz-német-román front felborult. A magyar csapatok déli szárnyát csupán csak a közvetlenül ide csatlakozó 2. alpini hadtest fedezte. Ezután már több száz kilométer szélességben csak egy óriási „űr” tátongott, amelyen keresztül délnyugati és északnyugati irányban szovjet gyorsan mozgó csapatok nyomultak előre, szinte megállíthatatlanul...

1943 január első napjaiban a 2. Magyar Hadsereg arcvonalán még csend honolt. A hadsereg vezérkari főnöke Kovács Gyula vezérőrnagy – már az emigrációban – erről így írt: „Mi akkor még nem tudtuk, hogy a német legfelsőbb hadvezetésnek az Azovi

tengertől számítva légvonalban egy kb. 700 kilométer szélességű szakaszán csupán a Cramer hadtest (két német hadosztály és az 1. honvéd páncélos hadosztály) volt az egyetlen tartaléka. De azt sem sejtítettük, hogy a 2. magyar hadsereg területén álló Cramer hadtesttel a hadsereg még a legváltáságosabb helyzetben sem mi, sem közvetlen előljáróink, a Heeresgruppe B nem fog szabadon rendelkezni.”

Sem a magyar hadseregparancsnokságon, sem pedig a német B hadseregcsoport főhadiszállásán nem tudták az illetékesek, hogy a Sztalingrád bekerítése után kifejlődött nagyméretű szovjet támadások milyen súlyos katonai helyzetbe hozták a Keleti Front déli szakaszát. Számoltak ugyan szovjet támadással a magyar, de méginkább az alpini hadtest arcvonala ellen, de az volt a vélemény, ha ez be is következik, inkább taktikai jellege lenne, amolyan elterelő hadművelet, és amelynek célja csupán az ellenfél szükségtelen foglalkoztatásában nyilvánulna meg.

Január első napjai havasak és igen fagyosak voltak. A hőmérő mínusz 35 fokot mutatott. Kint, az első állásokban a csapatok nyugtalankodtak. Várták a beígért leváltást, amelyről tudták, hogy ezek már jórészt decemberben az arcvonal hadtáp szakaszára érkeztek (több mint 20.000 ember), és lélekben már úton voltak haza, szereteteikhez. A váltásnak 1943. január 13-a és 20-a között kellett megtörténnie. A hadtápterületekről az oroszországi viszonyokhoz szoktatott honvédeket fegyver nélkül kívánták a fronthoz útba

indítani. A központi utasítás az volt: majd az első vonalban, a leváltandóktól veszik át a fegyvert és a téli felszerelést.

1943. január 4-én a légi felderítés riasztó hírekkel lepte meg Jányt és törzskarát. Az urivi hídfőben több szovjet hadosztály jelenléte volt megállapítható. A következő napon a magyar híradósok egy különösen csengő orosz távmondatot hallgattak le: „*A koncert nemsokára kezdetét veszi.*”

Jány vezérezredes haladéktalanul összeköttetésbe lépett a német előljáróival. Azok először nyugtatgatták a vezérezredest. De Weichs báró, a 3. hadseregcsoport parancsnoka ezt csak taktikából tette. Nemrég a német hadilevéltárból előkerült 1943 januári személyi naplója, amelynek bejegyzései arról tanúskodnak: számolt egy a magyar arcvonal elleni támadással és helytelenítette, hogy Hitler parancsára a Cramer hadtestet a 7. magyar hadtest és az alpini hadtest sávhátárán kellett elhelyeznie. „*Ottani állomásoztatása egy a magyarokat megsegítendő ellentámadás esetében nem kedvező.*” – írta. Janu-

ár 11-i bejegyzése szerint a „küszöbön álló” szovjet támadás három helyen történhet, „ezek közül a magyar arcvonal a legveszélyeztetettebb...”

És valóban: január 12-én Uriv térségében megindult a szovjet támadás, amely a 7. magyar hadtest hadosztályait meglepetésszerűen érte. Jóllehet Weichs báró naplójában e napon még bejegyezte, hogy „a magyarok vitézül verekednek” – a szovjet támadás hamarosan egy öt kilométer szélességű fronton és hat kilométer mélységben tért nyert. A tartalékban lévő Cramer hadtesthez Hitler nem engedett hozzányúltni. Egy ellentámadáshoz más tartalékok nem álltak Jány illetve Weichs vezérezredesek rendelkezésére. Így a túlerőben lévő és jól motivált szovjet csapatok a következő napokban kifejleszthették a front további részein is offenzívájukat s ezzel a 2. Magyar Hadsereg haláltáncát kezdetét vette...

Ami ezután történt, az szomorú fejezete a magyar katonai múltnak, a magyar hadtörténetnek.